

Олег Гуменний

помічник судді Збараського районного суду
Тернопільської області,
аспірант кафедри конституційного та
міжнародного права,

Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”

НОВІ ФУНКЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

© Гуменний О., 2017

Розглянуто важливу проблему – вплив збільшення повноважень Конституційного Суду України на розширення кола функцій самої судової влади загалом при проведенні судової реформи в Україні. Звернено увагу на появу таких нових повноважень, як розгляд Конституційним Судом України конституційної скарги і способів забезпечення такого розгляду. Сформульовано пропозиції щодо механізму застосування способів забезпечення конституційної скарги.

Ключові слова: конституційна скарга, функції судової влади, система судової влади, суб'єкти судової влади, розширення повноважень Конституційного Суду України в частині здійснення правосуддя.

Олег Гуменний

НОВЫЕ ФУНКЦИИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

Рассмотрена важная проблема – влияние увеличения полномочий Конституционного Суда Украины на расширение круга функций самой судебной власти в целом при проведении судебной реформы в Украине. Внимание акцентировано на появлении таких новых полномочий как рассмотрение Конституционным Судом Украины конституционной жалобы и методов обеспечения такого рассмотрения. зани Сформулированы предложения относительно механизма применения методов обеспечения конституционной жалобы.

Ключевые слова: конституционная жалоба, функции судебной власти, система судебной власти, субъекты судебной власти, расширение полномочий Конституционного Суда Украины в части осуществления правосудия.

Oleg Humennyi

assistant to the judge of the Zbarazh district court

Ternopil region,

postgraduate student of the department of constitutional and
international law,

Educational and Scientific Institute of Law and Psychology

Lviv Polytechnic National University

NEW FUNCTIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

Considered an important problem – the impact of increasing the powers of the Constitutional Court of Ukraine on the expansion of the range of functions of the judiciary

itself as a whole in the course of judicial reform in Ukraine. Attention is drawn to the emergence of such new powers as the Constitutional Court's consideration of a constitutional complaint and how to ensure such a review. Proposals on the mechanism of using constitutional complaint methods are formulated.

Key words: constitutional complaint, functions of the judiciary, system of judicial power, subjects of judicial power, extension of powers of the Constitutional Court of Ukraine to the implementation of justice,

Постановка проблеми. 13 липня 2017 року чинності набрав новий Закон України “Про Конституційний Суд України” [1], який явився логічним продовженням реалізації положень Закону України “Про внесення змін до Конституції” від 2.06.2016 року [2], прийняття яких стало фундаментальною основою у проведенні реформи суду конституційної юрисдикції в Україні.

Цими законодавчими актами передбачено ряд істотних змін, які покликані кардинально змінити конституційне судочинство в Україні.

Особливу увагу і практиків, і науковців привертають нові повноваження Конституційного Суду – це розгляд конституційної скарги і вплив результатів такого розгляду на судову практику судів загальної юрисдикції.

Зважаючи на нещодавнє отримання таких повноважень Конституційним Судом, потрібно констатувати, що практичні і теоретичні аспекти функціонування цього суб'єкта судової влади, на жаль, не отримали належної уваги з боку вітчизняних вчених.

Аналіз дослідження проблеми. Окремі аспекти досліджуваної тематики частково висвітлено в працях Ю. Бауліна, В. Шишкіна, В. Ковальчука, Д. Крижового, М. Оніщука, А.Селіванова та інших дослідників, однак цілісного дослідження правових новел у розширенні повноважень та збільшенні функцій Конституційного Суду на сьогодні ще не проведено. В цьому дослідженні розглянуто функції та повноваження Конституційного Суду України, а також їхній вплив на здійснення функції правосуддя загальними судами.

Мета статті – визначити та дослідити порядок розгляду конституційної скарги, способів забезпечення такого розгляду, проаналізувати розширення функцій і повноважень КСУ, які закріплені національним законодавством, а також аналіз впливу збільшення повноважень на процес реформування системи судової влади.

Виклад основних положень. Конституційний Суд України – специфічний суб'єкт судової влади, який є судовим органом конституційного контролю, що самостійно і незалежно здійснює судову владу за допомогою конституційного судочинства.

Проблеми функції конституційного контролю виявилися у сфері підвищеної наукової уваги. Протягом декількох останніх років стосовно цієї теми виконано багато робіт, які відображають зарубіжний досвід, проведено порівняльно-правові дослідження, надруковано роботи з аналізом вітчизняного досвіду конституційного контролю і нагляду. Така активність цілком обґрунтована: цей інститут є найважливішим елементом побудови правової держави, і в сучасній Україні став найбільш значним його втіленням.

Конституційний контроль належить до ефективних засобів забезпечення верховенства конституційних розпоряджень, що є головним атрибутом будь-якої демократичної держави. Основне призначення конституційного контролю складається насамперед у виявленні правових актів і дій державних органів чи посадових осіб, які суперечать конституційним розпорядженням, а також у вживанні заходів щодо усунення виявлених відхилень. Практично конституційний контроль виник там і тоді, де і коли почали з'являтися закони, іменовані конституціями. Як і інші закони, конституції мали потребу в гарантіях їхнього реального виконання усіма в умовах конкретних держав.

Важливою новацією в реформуванні конституційного судочинства є запровадження інституту конституційної скарги. Головним принципом є те, що до Конституційного Суду з конституційною скаргою може звернутися будь-яка особа, окрім юридичних осіб публічного права, а також іноземці

та особи без громадянства можуть подати конституційну скаргу на загальних підставах. Конституційна скарга подається без сплати судового збору та без обов'язкового залучення адвоката. До того ж формальні вимоги до конституційної скарги не є занадто жорсткими. За допомогою конституційної скарги особа може оскаржити будь-який закон (його окремі положення), що застосований в остаточному судовому рішенні у її справі, якщо вона вважає, що він суперечить Конституції України.

Кожна особа, яка звернеться до Конституційного Суду з конституційною скаргою, має право на ухвалення рішення органом Суду. Отже, якщо Секретаріат Суду під час попередньої перевірки зробить висновок, що конституційна скарга за формою не відповідає вимогам, встановленим ст. 55, 56 та ч. 1 ст. 74 Закону [1], скарга повертається її суб'єктові, але це не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог Закону, тобто кожній особі надається право привести конституційну скаргу за формою у відповідність з вимогами Закону та подати її до Суду повторно.

Якщо Конституційний Суд встановить, що в остаточному судовому рішенні у справі особи застосовано закон або його окремі положення, які не відповідають Конституції України, це буде підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. Таким чином, Конституційний Суд не скасовуватиме рішення у справі. Справу переглядатиме суд, який ухвалив це рішення на підставі тепер уже неконституційного закону (його окремих положень), що передбачено відповідними статтями Господарського процесуального, Цивільного процесуального, Кримінального процесуального кодексів України та Кодексом адміністративного судочинства України. Модель конституційної скарги, запроваджена в Україні, за предметом є неповною, оскільки оскарженню підлягає лише один вид нормативно-правового акту – закон. При цьому лише той закон, який був застосований під час судового розгляду справи конкретної особи. На відміну від конституційних скарг, запроваджених у таких країнах як Німеччина, Австрія, Іспанія, де предметом може виступати і нормативний акт, якщо останній підлягає безпосередньому застосуванню у конкретній справі, і остаточний індивідуальний акт, який адресується конкретній особі. Наприклад, у Німеччині окрема особа може подати конституційну скаргу проти будь-якої прийнятої норми, якщо вона вважає, що ця норма порушує одне із захищених Конституцією її основних прав (право на дотримання та захист людської гідності, право на особисту свободу, право бути заслуханим у суді тощо). Навіть публічні висловлювання міністрів, які стосуються основоположних прав і свобод людини, за певних умов можуть стати предметом розгляду у Федеральному конституційному суді. Оскільки в Україні конституційна скарга – це новий для правової системи інститут, його ще потрібно пристосувати до реалій правового життя держави. Наш законодавець обрав саме таку модель конституційної скарги, напевно, вважаючи її найефективнішим та найдієвішим інструментом забезпечення прав людини. У будь-якому разі конституційна скарга має стати додатковою гарантією у механізмі захисту прав людини та зробити конституційне судочинство доступним для громадян. Разом з тим будь-яке позитивне рішення Конституційного Суду за конституційною скаргою усуватиме загрозу ухвалення негативного рішення Європейським судом з прав людини проти нашої держави.

Законом про КС не лише встановлено нові критерії щодо суб'єктів, прийнятності та процедури розгляду, але й встановлено нові механізми реалізації прийнятого проміжного рішення, та рішення по суті такої скарги. Він визначає конституційну скаргу як письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Отже, конституційна скарга може бути подана не щодо будь-якого закону України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод, а лише щодо закону, який був застосований в остаточному судовому рішенні, яким вирішено питання про права та обов'язки суб'єкта права на конституційну скаргу (позивач або відповідач, а також, у деяких випадках, треті особи відповідного судового провадження).

Враховуючи той факт, що виконання судового рішення – завершальна стадія судового провадження, логічним є питання, чи призведе подання конституційної скарги до зупинення виконання такого рішення суду. Аналіз норм Закону про КС свідчить, що подання конституційної скарги не призводить до автоматичного зупинення такого виконання, проте таке зупинення все ж таки можливе.

Наприклад, Закон про КС встановлено, що при розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом, а підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення. Способом забезпечення конституційної скарги Закон про КС визначає встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію [1]. Отже, забезпечувальний наказ покликаний запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення – наприклад, якщо таким рішенням вирішуються майнові питання, питання корпоративних правовідносин, фінансові питання тощо. Способом забезпечення в такому випадку можуть бути заборона проводити реєстрацію прав на нерухоме майно, реєстрацію випуску акцій і т. ін.

Водночас механізм застосування таких забезпечувальних заходів прописаний не дуже чітко – з наведеного вище формулювання Закону України “Про Конституційний Суд” вбачається, що таке забезпечення можливе лише:

- 1) з власної ініціативи Великої Палати;
- 2) у виняткових випадках [1]

Отже, Конституційний Суд сам вирішує, чи має бути застосовано забезпечення конституційної скарги, а також сам встановлює, чи є випадок винятковим. Закон не встановлює ані критеріїв, ані приблизного переліку таких випадків. Тож буде цікаво слідкувати, яким чином формуватиметься практика застосування таких забезпечувальних заходів, і, відповідно, робити висновки щодо можливого вжиття таких заходів у майбутньому.

Також цим Законом суб'єкт права на конституційну скаргу не наділений правом звертатись із відповідним клопотанням про забезпечення, хоча відсутність прямої заборони не позбавляє заявника у тексті скарги ставити питання про необхідність вжиття забезпечувальних заходів. Враховуючи наведене вище, можна констатувати, що подання конституційної скарги не призводить до автоматичного зупинення виконання остаточного рішення суду.

Разом з тим конституційна скарга – це не звернення, на яке громадяни мають право відповідно до Закону України “Про звернення громадян”[3] або запит на інформацію, право на який має особа, відповідно до Закону України “Про доступ до публічної інформації”[4], а конституційна скарга – це процесуальна реакція суб'єкта права на конституційну скаргу на несправедливе, на її думку, вирішення її справи судами загальної юрисдикції на підставі застосування Закону (його окремих положень), який, на її думку, суперечить Конституції України. За таких обставин конституційна скарга має відповідати вимогам, визначеним Законом, тобто для неї встановлена процесуальна форма.

Крім уже названих формальних вимог, які визначені у ст. 55, 56 та у ч. 1 ст. 74 Закону, у ст. 77 Закону визначаються умови прийнятності, серед яких, зокрема 3-місячний період між набранням законної сили остаточним судовим рішенням та поданням скарги, який застосовується до скарг, що подаються після набуття чинності Законом. Тобто скаргу можна подати за умови, що з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням пройшло не більше ніж 3 місяці. Однак цей термін стосується лише тих судових рішень, які набули законної сили після 03.08.2017 р.

Законодавець визначає граничний строк набрання законної сили остаточним судовим рішенням, з приводу якого подається скарга – це 30.09.2016 р. Отже, конституційні скарги, подані до набрання чинності цим Законом щодо справ, остаточні судові рішення у яких набрали законної сили раніше ніж 30.09.2016 р., повертаються суб'єктам права на конституційну скаргу без розгляду.

До конституційних скарг, поданих до набрання чинності цим Законом, щодо справ, остаточні судові рішення у яких набрали законної сили у період з 30.09.2016 р. до набрання чинності Законом, 3-місячний строк не застосовується. Такі скарги можуть бути подані у 3-місячний строк з дня набуття чинності Законом.

Отже, через конституційну скаргу відчутно виявляється логіка конституційного судового процесу стосовно прав і свобод людини: а) Конституція як критерій конституційності конкретних урегульованих законом відносин держави і громадянина; б) наявність або відсутність порушень прав і свобод людини конкретним законом (його нормою) констатує А. Селіванов [5].

Разом з тим, відповідно до Конституції КСУ як суд конституційної юрисдикції винесено за межі системи правосуддя, тобто цей суд не виконує функції правосуддя і такі повноваження

можуть бути і засобом тиску на судову владу інших гілок влади, і засобом контролю за її діяльністю, адже 2/3 складу Конституційного Суду – це представники виконавчої та законодавчої влади, що є не допустимим у демократичному суспільстві.

Більше того, скористатися правом на звернення до КС шляхом подання конституційної скарги наразі зможуть тільки сторони судового процесу. Проте було б доцільно дати можливість звертатися з конституційною скаргою не тільки сторонам процесу, а й будь-кому, хто вважає, що певна норма закону є неконституційною. Ця новела увібрала б у себе принципи роботи інституту звернення щодо тлумачення. Тоді у випадку встановлення невідповідності норм законодавства рішення КС ставало б підставою для внесення змін до правового акта, який порушує права громадян, чи ухвалення нової його редакції, – зауважує Д. Крижовий [6].

На завершення треба зауважити – головне, що цікавить, напевно, всіх громадян України, – це питання застосування цієї новели на практиці. Зокрема те, чи дійсно рішення КС, ухвалене на підставі звернення особи з конституційною скаргою, прийматиметься без впливу з боку зацікавлених осіб, інтереси яких не збігаються з необхідністю усунення неконституційних норм.

Висновки. Підсумовуючи розгляд означеної проблеми, доходимо висновку, що із реформуванням системи судової влади в демократичному суспільстві збільшення повноважень такого важливого суб'єкта судової влади як Конституційний Суд України, веде до розширення функцій судової влади загалом.

Однак враховуючи той факт, що Україна стала Асоційованим членом ЄС, функціонування нових суб'єктів судової влади повинно відповідати вимогам і українського, і міжнародного законодавства в сфері діяльності судової влади.

Важливою особливістю функціонування Конституційного Суду України є недопущення підміни ним функцій інших суб'єктів судової влади, які за своєю правовою природою є судами загальної юрисдикції.

1. *Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/page3>* 2. *Про внесення змін до Конституції: Закон України від 2.06.2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.* 3. *Про звернення громадян. Закон України від 2.10.1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96- -wp>* 4. *Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>* 5. *Селіванов А. Конституційна скарга – важлива ознака демократизації держави / А. Селіванов // Голос України 28.11.2017 р. – № 221–222. – С. 2. 6. Крижовий Д. Чи зможе конституційна скарга в нинішньому вигляді з теорії стати дійсністю? / Д. Крижовий // Закон і Бізнес. – № 35 (1333) 16.09–22.09.2017.*

REFERENCES

1. *About the Constitutional Court of Ukraine: Law of Ukraine of 13.07.2017 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/page3>* 2. *On amendments to the Constitution: Law of Ukraine dated 2.06.2016. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.* 3. *About the appeal of citizens. Law of Ukraine dated January 1, 1996 [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96- -wp>* 4. *About access to public information: Law of Ukraine dated January 13, 2011 [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.* 5. *Selivanov A. Constitutional complaint – an important sign of the democratization of the state / A. Selivanov // Voice of Ukraine, November 28, 2017. – No. 221–222. – P. 2. 6. Krizhovyy D. Can the constitutional complaint in the present form of the theory become a reality? / D. Krizhovyy // Law and Business 35 (1333) 16.09–22.09.2017.*

Дата надходження: 09.10.2017 р.